

بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی

دکتر حسین اکبری امرغان^۱

زینت عبدیوسفخانی^۲

تاریخ دریافت: 94/04/21

تاریخ پذیرش: 94/06/27

چکیده:

مذهب سیستم سازمان یافته‌ای است از باورها شامل ارزش‌های اخلاقی، رسومات، مشارکت در جامعه دینی برای اعتقاد راسخ تر به خدا یا یک قدرت برتر است. پایبندی مذهبی یا مذهبی بودن به درجه باور یا پایبندی به اعتقادات و اعمال یک مذهب مند اطلاق می‌شود. رضایتمندی از زندگی بیانگر میزان ارضای تمایلات و نیازهای اساسی انسان است. رضایتمندی را می‌توان به عنوان ارضای نیازهای اساسی و تلقی مثبت و احساس خوشایند افراد به قلمروهای مختلف زندگی بیان کرد. هدف مقاله حاضر بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی در دانشجویان متأهل دانشگاه آزاد اسلامی واحد قوچان که در سال تحصیلی 93-92 مشغول به تحصیل هستند می‌باشد. داده‌های پژوهش از 278 نفر آزمودنی گردآوری شده است که براساس نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده‌اند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه پایبندی مذهبی جان بزرگی (1388) و پرسشنامه رضایت از زندگی (swls) دینر و همکاران (1985) بوده است. برای تحلیل نتایج از روش همبستگی پیرسون استفاده شد. یافته‌های بدست آمده از این تحقیق نشان داد که بین پایبندی مذهبی و رضایتمندی زندگی رابطه مستقیم معناداری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: پایبندی مذهبی، رضایت از زندگی

1- گروه مشاوره، واحد قوچان، دانشگاه آزاد اسلامی، قوچان، ایران. drakbari54@yahoo.com

2- گروه مشاوره، واحد قوچان، دانشگاه آزاد اسلامی، قوچان، ایران.

مقدمه:

رضایت یک احساس درونی است، هر چند این احساس، منقطع از دنیای خارج و واقعیت‌های بیرونی نیست، و می‌تواند، تحت تأثیر آنها باشد، اما وابسته به آنها نیست و این امکان وجود دارد که در بدترین شرایط نیز بنوان از زندگی احساس رضایت داشت. پس باید دریافت که رضایت، یک احساس دوست داشتنی و زیباست که در وادی عواطف باید آن را جستجو کرد. پس برای رسیدن به احساس رضایت از زندگی باید بیشتر به کنترل احساسات و مدیریت آن پرداخت. احساس ناشی از تفکر انسان است و عواطف ما آن گونه شکل می‌گیرند که می‌اندیشیم. همه احساسات منفی و مثبت، نتیجه‌ی مستقیم افکارند. بدون تفکری مثبت و واقع‌گرا نمی‌توان به احساس رضایت از زندگی دست یافت. پس باید دریافت که احساس رضامندی یا نارضایتی از زندگی، ریشه در تفکر دارد و برای رسیدن به رضایت از زندگی باید در تفکرات خود تجدید نظر کرد و باید دانست که برای رسیدن به شادکامی و رضامندی، تهیه و تأمین امکانات فراوان لازم نیست. می‌توان با یک تغییر تفکر، به رضایت دست یافت (پسندیده، ۱۳۸۴).

از نظر دورکیم احساس مذهبی یک پدیده موهوم و ساختگی نیست، چون اگر آن یک خطا و توهم محض بوده باشد، این قدر دوام نمی‌آورد (شریعتی، 1383: 203).

از جمله آثار مذهب آرامش خاطر است، خداوند بارها در آیات متعدد از جمله در آیه 46 سوره احقاف چنین میفرماید: « آنان که گفتند خدای جهان آفرین پروردگار ماست و برگرفته خویش پایدار و ثابت باقی مانده، هرگز دچار وحشت و اندوه نمی‌شوند». در واقع باور به قدرت خداوند و نیایش او و سرنهادن به خواست و اراده الهی، در تسکین دردها به انسان توان تحمل می‌دهد. در این حال است که نیازهای روحی تأمین می‌شوند، سرمایه‌های اخلاقی تبلور می‌یابند و انسان توان آن را می‌یابد که از جسم خود دور گردد و درد را حس نکند یا آنچنان آرامش یابد که تنش را تجربه ننماید. (گالاتر^۱، 1982).

¹-Galanter, M

بیان مسئله:

دین و مذهب یکی از اساسی ترین و مهمترین نهادهایی است که جامعه بشری به خود دیده است، به طوری که هیچ گاه بشر خارج از این پدیده زیست نکرده و دامن از آن بر نکشیده است (یونگ، 1382: 4-5). ویل دورانت می نویسد دین به اندازه‌ای غنی و فراگیر و پیچیده است که جنبه‌های متفاوت و مختلف آن، برای دیدگاه‌ها و نگرشهای مختلف به گونه‌ای جلوه می‌کند، به اعتقاد او آنچه مهم است این است که هیچ دوره‌ای در تاریخ بشری خالی از مذهب و اعتقادات دینی نبوده است (دورکیم، 1383: 329)

بنابراین مذهب واجد مؤلفه‌های مهمی برای سازش یافتگی انسان است. کسانی که ارزش‌های مذهبی را بر دیگر ارزش‌ها ترجیح می‌دهند از سازش یافتگی بیشتر و سلامت روان بیشتری برخوردارند (رسول زاده طباطبایی و عبدی، 1389).

ازدواج نمونه بارزی است از تبادل هیجان‌ها و عواطف مثبت انسانی نسبت به انسان دیگر که حالتی از شادکامی Happiness یا همان رضایت زندگی است (نور بخش، نشریه: حدیث زندگی).

افزون بر این، رضایت از زندگی به عنوان یکی از مؤلفه‌های بهزیستی درونی شامل نگرش فرد، ارزیابی عمومی وی نسبت به کلیت زندگی خود و یا برخی از جنبه‌های زندگی مانند خانوادگی، و تجربه آموزشی است (دینر و همکاران¹، 1999).

طبق تعریف، ارزیابی شخص از خود ممکن است به شکل شناختی (قضاوت آگاهانه نسبت به جوانب زندگی) یا به صورت عاطفی (تجربه هیجانانگیز) باشد. به این نحو که اگر کسی اغلب از زندگی خود راضی باشد و خوشی را تجربه نماید و در عین حال که هر چند هیجانانگیزی غمگینی و خشم را تجربه می‌نماید، بهزیستی درونی بالا خواهد داشت، برعکس، اگر از زندگی خود ناراضی باشد و خوشی و علاقه اندکی را تجربه نماید و پیوسته هیجانانگیز منفی، مثل خشم و اضطراب را احساس نماید دارای بهزیستی درونی پایینی است (مظفری و هادیان فرد، 1383).

هم چنین نتایج بررسی‌ها حکایت از این دارند که میزان معنویت با کیفیت کلی زندگی رابطه دارد (فرل و همکاران¹، 1995).

¹-Diener, E. E., Sun, M., Lucas, R. E., & Smith, H. L

در این مقاله سؤال اصلی پژوهش این است: آیا بین هوش معنوی و رضایت از زندگی رابطه معناداری وجود دارد؟

اهمیت و ضرورت پژوهش:

اهمیت و ضرورت طرح موضوع معنویت و مذهب از جهات مختلف در عصر جدید احساس می‌شود یکی از این ضرورت‌ها در عرصه‌ی انسان شناسی توجه به بعد معنوی انسان از دیدگاه دانشمندان به ویژه کارشناسان سازمان بهداشت جهانی است که اخیراً انسان را موجودی زیستی، روانی، اجتماعی و معنوی تعریف می‌کنند. ضرورت دیگر طرح این موضوع ظهور دوباره کشش معنوی و نیز جستجوی درک روشن‌تری از ایمان و کاربرد آن در زندگی روزانه است (وست، 1384).

مذهب و معنویت از مهمترین عوامل فرهنگی هستند که به ارزشها، رفتارها و تجربیات انسانی ساختار و معنا می‌بخشد. در واقع اکثر افراد معتقدند که یک زندگی معنوی دارند. نظرسنجی‌ها از جمعیت عمومی و بیماران همواره نشان داده‌اند که بیش از 90% افراد به یک «وجود متعالی» معتقدند. یک نظرسنجی دیگر نشان داد که 94% بیماران سلامت معنوی و سلامت جسمی خود را به یک اندازه مهم می‌شمرند. بیشتر بیماران خواهان اعمال توجه به نیازهای مذهبی و معنوی خویش هستند. بالاخره اینکه، یک نظرسنجی از پزشکان خانواده نشان داد که 96% آنان اعتقاد دارند که سلامت معنوی یکی از عوامل مهم در بهداشت و سلامت است. به رغم این یافته‌ها، نیازهای معنوی بیماران اغلب مورد اعتنا قرار نمی‌گیرد و یا برآورده نمی‌شوند (سهراب پور، 1380).

مبانی نظری:

1-1- پاتریک فاگان^۱، معتقد است اعمال مذهبی در بالا بردن سطح بهداشت روانی فرد، کاهش افسردگی، به دست آوردن عزت نفس و خشنودی در روابط فردی و اجتماعی مؤثر است. به نظر وی افزایش سطح سلامت روانی، تأثیر بسزایی در زیاد شدن طول عمر شخص و امکان بهبودی از بیماری و کاهش ابتلا به بیماری‌های کشنده دارد (صیادی تورانلو و همکاران، 1386).

¹-Ferrell ,B,R,Hassey,D,Grant.m

^{۱۰} Patrick Fagan

2-1- نظریه دورکیم:

دورکیم، دین را به عنوان پدیداری صاحب معنا و کارکرد مستقل می‌داند. دین در قاموس وی، نظامی است از باورها و آیین‌ها که بر تقلیل تقدس و روزمرگی ناظر است و در حیات جمعی مؤمنان متبلور.

به نظر او مهم ترین کارکرد مناسک دینی عبارتست از:

1- یگانگی تعهد فرد 2- ثبوت و ظهور مجدد عقاید و ارزشها 3- منسجم کردن فرد در جمع.

همچنین اهمیت این مناسک در این است که با مشارکت افراد در آنها، قدرت اخلاقی جامعه افزایش یافته و در نتیجه انسجام و همبستگی اجتماعی حاصل می‌شود (نوابخش و همکاران، 1388).

«از نظر دورکیم، سر چشمه دین، خود جامعه است. این جامعه است که بعضی چیزها را شرعی و برخی دیگر را کفر آمیز می‌شناسد. از نظر دورکیم، جامعه و دین از یک گوهرند. دین همان شیوه‌ای است که جامعه از طریق آن، خودش را به صورت یک واقعیت اجتماعی غیر مادی متجلی می‌سازد» (ریتزر، 1995، ترجمه: احمد رضا غروی زاد، 1379: 23).

3-1- مارک اسمیت (1996) انگیزه‌های اصلی انسان از ارائه‌ی اسنادهای مذهبی، یافتن معنا، کنترل و حرمت خود است. مذهب یک حس کنترل تفسیری نیز ارائه می‌دهد که موجب افزایش سلامت روانی انسان میشود.

4-1- گلاک² (1962) نوعی ریخت شناسی مؤثر در این زمینه ارائه کرد. به نظر او، مذهب یا مذهبی بودن دارای پنج بعد فراگیر است. این پنج بعد عبارت است از: بعد ایدئولوژیکی (باورهای مذهبی)، بعد آیین‌های مذهبی (اعمال مذهبی)، بعد تجربی³ (احساس‌های مذهبی)، بعد کاربردی یا پیامدی⁴ (تأثیر کلی مذهب بر زندگی افراد) و بعد عقلانی⁵ (دانش یا شناخت مذهبی).

¹ - Mark, S, A. & Smith, M

² - Glock, C. Y.

³ - experientia

⁴ - consequential

⁵ - intellectual

سوابق تحقیق:

تحقیقاتی که در ایران به بررسی رابطه اعتقاد به اصول مذهبی اسلام و بهداشت روانی - اجتماعی صورت پذیرفته است نیز نشان می‌دهد که میان نگرش مذهبی و سازگاری فردی و اجتماعی دانش‌آموزان، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (سهرابیان، 1379: 22، خلیلی، 1379: 38).

در ایران نیز هادیان فرد (1384) در پژوهشی اقدام به بررسی ارتباط بین احساس ذهنی بهزیستی و فعالیت‌های مذهبی در گروهی از مسلمانان انجام داده است که نتایج به دست آمده نشان داد، رابطه معناداری بین باورها و اعتقادات مذهبی و رضایت از زندگی وجود دارد (هادیان فرد، 1384).

در پژوهشی که به کوشش کیهان موتلو در مورد عقاید مذهبی جوانان ترکیه صورت گرفت، عنوان شده است که جامعه پذیری مذهبی در بین جوانان ترکیه افزایش یافته است. این بررسی که بر روی نمونه 1099 نفری در سال 1978 با جمعیت 536 و در سال 1991 با جمعیت 563 صورت گرفته، نشان می‌دهد میزان موافقت با گویه‌های مطرح شده که در مورد اعتقادات مذهبی و اخلاقیات بوده، در سال 1978، 52 درصد بوده در حالی که این میزان در سال 1991 به 67 درصد رسیده است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ارتباط مستقیمی بین اعتقاد به خدا و خوشبختی، مسلمان بودن و پوشیدن روسری، مسلمان خوب بودن و شخص درستکار بودن، از نظر نمونه مورد پژوهش وجود ندارد، همچنین اغلب آنها، با این گویه که فقط مسلمانان به بهشت می‌روند، مخالفت کرده‌اند و نیز اکثر آنها با این گویه که اگر انسانها درستکار باشند ولی مذهبی نباشند به بهشت می‌روند، موافقت کرده‌اند (موتلو، 1372: 74-71).

همچنین یافته‌های پژوهش کشاورز و همکاران (1388) بیانگر آن بود که رضایت از زندگی همبستگی مثبت معنادار با بور به اصول دین، انجام مناسک مذهبی، دوستی و بندگی خدا دارد.

اسپیلکا (spilka) و همکارانش پژوهشگرانی بودند که 36 مطالعه تجربی در مورد مرگ و درگیری مذهبی را مرور کردند و نتیجه گرفتند که ایمان قوی تر یا معتقد بودن به زندگی بعد از مرگ، با ترس کمتر از مرگ همبستگی دارد. همچنین در این مطالعات، افرادی که نمره بالاتر در شاخص مذهب درونی داشتند، ترس کمتری را از مرگ گزارش کردند. این امر بدان معناست که غلبه بر احساس

ترس از مرگ، باعث می شود تا افراد، آرامش بیشتری را در زندگی خود احساس کنند و در نتیجه، ناآرامی های درونی خویش را بهتر کنترل کنند (Spilka etc & Gorsuch, 1985: 84).

هاردین (Hardin)، سازگاری زناشویی 64 زوج را بررسی کرد و نشان داد که مذهب، به طور مثبت با سازگاری و رضایت زناشویی بالاتر ارتباط دارد. او همچنین نشان داد که مذهب، عاملی مهم در جلوگیری از طلاق است (Hardin, 1997: 122).

روش:

از آنجا که این پژوهش قصد دارد رابطه بین دو متغیر (پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی) را به طور همزمان مورد مطالعه قرار دهد جزء تحقیقات توصیفی از نوع همبستگی می باشد.

روش گردآوری اطلاعات:

روش گردآوری اطلاعات میدانی است که از طریق اجرای پرسشنامه به دست می آید.

جامعه آماری:

جامعه آماری عبارت است از کلیه دانشجویان متأهل رشته های علوم انسانی دانشگاه آزاد قوچان که در سال تحصیلی 92-93 مشغول به تحصیل می باشند. و حجم جامعه مورد نظر 1000 نفر می باشد.

روش نمونه گیری و حجم نمونه:

نمونه این پژوهش با استفاده از روش نمونه گیری در دسترس صورت گرفت به این ترتیب که برای به دست آوردن نمونه مورد نظر به مدت دو هفته، در روزهای زوج هفته از صبح تا ظهر با حضور در ساختمان علوم انسانی، از بین دانشجویان متأهلی که در ساختمان علوم انسانی حضور داشتند به اندازه حجم نمونه تعدادی را انتخاب نمودم که حجم نمونه بر اساس جدول مورگان حدوداً 278 نفر بود.

ابزار گردآوری اطلاعات:

جهت گردآوری اطلاعات از 2 نوع پرسشنامه استفاده شد:

1- پرسشنامه پایبندی مذهبی جان بزرگی (1388)

2- پرسشنامه رضایت از زندگی دینر و همکاران (1985)

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:

با توجه به فرضیات مطرح شده، روشهای آماری که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته عبارت است از: آمار توصیفی و آمار استنباطی.

در بخش آمار توصیفی از شاخصهای توصیفی مانند: فراوانی، درصد، میانه، میانگین و .. استفاده شده است و بخش آمار استنباطی شامل آزمون زیر می باشد: ضریب همبستگی پیرسون.

یافته‌ها:

جدول 1: نتایج آزمون کالموگروف- اسمیرنوف جهت بررسی فرض نرمال بودن توزیع متغیرها

متغیر	تعداد	Z کالموگروف- اسمیرنوف	سطح معناداری
پایبندی مذهبی	278	0/73	0/66
رضایت از زندگی	278	1/3	0/19

با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون کالموگروف - اسمیرنوف در تمامی متغیرهای بیشتر از 0/05 می باشد لذا با 95 درصد اطمینان می توان گفت توزیع نمرات متغیرهای مورد بررسی نرمال می باشد

فرضیه اصلی:

جدول 2: بین پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی رابطه معناداری وجود دارد.

رضایت از زندگی		متغیرها
ضریب همبستگی	سطح معناداری	پایبندی مذهبی
0/23	0/008	

همانگونه که در جدول 2 مشاهده می شود ضریب همبستگی بین پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی 0/23 می باشد که معنادار می باشد ($p=0/008 < 0/05$) بنابراین فرضیه اصلی تحقیق تایید می شود.

بحث و نتیجه گیری:

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی انجام شد. فرضیه اصلی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت عبارت است از:

1- بین پایبندی مذهبی و رضایت از زندگی رابطه معناداری وجود دارد.

همچنین مشخص شد که بین پایبندی مذهبی و رضایتمندی زندگی رابطه معناداری وجود دارد. این نتایج با اکثر تحقیقات ایرانی و خارجی همخوان است از جمله کیامرثی و ابوالقاسمی، (1388)، میرشمسی (1387)، نادری و همکاران (1388) دهقان (1391)، حمیدی و همکاران (1390)، کشاورز و همکاران (1388) هاردین (1997) الکنیزو کوندیش (2004)، آکلینز کازرین (2009) فابریکاتور و همکاران (2000)، ساندر و هوگای (2003)، بازگیر (1382)، یرفی (1382)، مک فادن (1995)، وایلد و همکاران (1997)، روث، به نقل از ثناگویی و همکاران (1390)، الیسون (1991)، هنینگز گارد (2008) کندا و همکاران (2006).

تبیین نتایج تحقیق:

در تبیین نتایج تحقیق می توان به این نکته اشاره کرد که با توجه به دیدگاههای مربوط به مکتب انسان گرایی، انسان سالم انسانی است که در زمان حال زندگی می کند از نیازهای خود آگاهی دارد. مزو یکی از برجسته ترین روان شناسان انسان گرا، معنویت را از مهمترین عناصر نگرش انسان گرایانه می داند و بیان می کند: آدمی به چهار چوبی از ارزشهای فلسفه ای ناظر به حیات، دین یا به دلیلی برای دین نیازمند است. او همچنین بر آن است که روانشناسان انسان گرا احتمالاً کسی را که به این مسائل دینی اهمیت نمی دهد باید بیمار یا نابهنجار وجودی تلقی کنند. (عبدالله زاده و دیگران، 1388).

1- طبق نظر دانا زوهر یک انسان معنوی دارای ویژگیهایی است که عبارتند از:

2- خود آگاهی: یعنی اینکه شما واقعاً بدانید که هستید و می دانید که با کل جهان مرتبط هستید.

3- ایده آل بودن: آنچه طبیعت انسان نشان می دهد این است که بشر طبعاً می خواهد خدمت کند و این ایده تعیین کننده انسانیت اوست.

4- ظرفیت رو به رو شدن با سختی‌ها و مشکلات: اقرار کردن به اشتباهات و قدرت مقابله با دردها و سختی‌ها را دارد.

5- کمی نگر بودن: قدرت دید ارتباط بین اشیاء، بسط دادن و علاقه مند بودن به همه چیز را دارد.

6- تحسین کردن، تنوع در جهان و پیشرفت کردن: وقتی من به سوی تو نگاه می‌کنم و آن تفاوتی که در تو وجود دارد را می‌بینم، می‌گویم خدایا متشکرم یعنی خدا را به خاطر تنوع در جهان شکرگذاری می‌کند.

7- عرصه آزادی و جرات: توانایی ایستادگی در برابر جمع و هم رای نشدن با عامه مردم را دارد.

8- گرایش به پرسیدن چرا: سوالات نامحدودند و با پرسیدن است که واقعیت به وجود می‌آید و معلوم می‌شود.

9- توانایی بیان کردن چیزی: قرار دادن چیزها در متن یا زمینه بزرگتر

10- ناگهانی: این عمل از روی خیال نیست. ... این کلمه از ریشه‌هایی شبیه لاتین می‌آید، مانند واکنش^۱ و مسئولیت^۲، این قضیه مربوط به ترس نیست بلکه متناسب با واکنش نسبت به جهان است، تعاملی که فرد با جهان هستی دارد.

بنابراین به نظر می‌رسد که انسان‌هایی که از پایبندی مذهبی قوی تری برخوردارند بالطبع دارای چنین ویژگی‌هایی می‌باشند و می‌توانند خود را برای داشتن رضایت از زندگی آماده کنند.

¹ - P'sponse

²- Responsibility

کتابنامه:

- پسندیده، عباس، 1384، رضایت از زندگی: قم، مؤسسه علمی و فرهنگی دارالحدیث.
- خلیلی، ترابعلی، 1379، بررسی رابطه نگرش مذهبی و سازمان یافتگی اجتماعی دانش آموزان سال دوم متوسطه ناحیه 2 شهرستان اراک، پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- دورکیم، امیل، 1383، صور ابتدایی حیات دینی، ترجمه: باقر پرهام، تهران، نشر مرکز.
- رسول زاده طباطبایی، کاظم، عبدی، نرگس، 1389، بررسی رابطه میان عوامل شخصیتی و میزان انطباط اجتماعی با توجه به پایبندی مذهبی، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی.
- ریتزر، جورج، 1995، نظریه‌های جامعه‌شناسی، ترجمه: احمد رضا غروی زاد، 1379، تهران نشریه ماجد، چاپ اول: 23.
- سهراب پور، امیر علی، 1380، تأثیر پایبندی مذهبی و معنویت بر سلامت، 76، ص 1225 - 35.
- سهرابیان، طاهره، 1379، بررسی رابطه نگرش مذهبی و میزان سازگاری فردی و اجتماعی در دانش آموزان دبیرستانی استان لرستان، پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا (س).
- شریعتی، علی، 1383، جهان بینی و ایدئولوژی، تهران، نشر مونا.
- صیادی تورانلو، حسین، جمالی، رضا، میر غفوری، سید حبیب الله، زمستان 1386، بررسی رابطه اعتقاد به آموزه‌های مذهبی اسلام و هوش هیجانی دانشجویان، فصلنامه علمی - پژوهشی اندیشه نوین دینی، سال سوم، شماره 11، صفحات 172 - 145.
- عبدالله زاده، حسن، باقر پور، معصومه، لطفی، محدثه، و بوژمهرانی، سمانه، 1388، هوش معنوی (مفاهیم، سنجش و کاربردهای آن)، تهران، چاپ اول، نشر روان سنجی.
- کشاورز، امیر، مهربانی، حسینعلی، سلطانی زاده، محمد، 1388، پیش بینی کننده‌های روان شناختی رضایت از زندگی، نشریه: روان شناسان ایرانی، 22.
- موتلو، کیهان، 1372، بررسی عقاید مذهبی دانشجویان دانشگاه آنکارا، ترجمه: غلام رضا غفاری، فرهنگ توسعه، شماره 28.
- مظفری، شهباز، هادیان فرد، حبیب، 1383، روانشناسی شخصیت، احساس شادمانی ذهنی، فصلنامه تازه‌های روان درمانی، شماره 31 و 87: 101 - 32.
- نوابخش، مهرداد، پور یوسفی، حمید، میر آخوری، مژگان، پاییز 1388، بررسی میزان پایبندی مذهبی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره 3.

- نور بخش، وحید رضا، ازدواج و رضایت از زندگی، نشریه: حدیث زندگی، شماره ۴۱.
- وست، ویلیام، 2000، روان درمانی و معنویت، ترجمه: شهریار شهیدی و سلطانعلی شیرافکن، 1384، تهران، انتشارات رشد.
- هادیان فرد، حبیب، 1384، احساس ذهنی بهزیستی و فعالیت‌های مذهبی در گروهی از مسلمانان، مجله روان پزشکی و روان شناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)، ش 11، ص 232 - 224.
- یونگ، کارل گوستا، 1382، روان شناسی دین، ترجمه: فؤاد روحانی، تهران، شرکت انتشارات علمی فرهنگی، چاپ سوم.
- منابع لاتین:

- Diener, E. E., Sun, M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.
- Ferrell ,B,R,Hassey,D,Grant.m(1995). Measure ment of the quality life in cancer sur-vivurs. *Quality of life Research*, 4, 523-531.
- Ferrell ,B,R,Hassey,D,Grant.m(1995). Measure ment of the quality life in cancer sur-vivurs. *Quality of life Research*, 4, 523-531.
- Galanter, M.(1982) charismatic relligiuse sects and psychiatry,139,1533- 48
- Glock , C , (1962) , “ On the study of Religious Commitment: Review of Resent Research Bearing on Religious and Character Formation” , *Religious Education* ,PP. S 110.
- Hardin, R, 1997, The economics of religious belief, *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 153, 259-278.
- Mark, S, A, & Smith, M. (1996) , Identity formation and religious orientation among high school students from the united states and Canada, *Journal of Adolescence*, 32, 65 – 70.
- Spilka. B, Hood Jr, R. W, & Gorsuch, R. L, 1985, *The psychology of religion: an empirical approach*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.